

НЫЛЛЕ ИК ШОЯ

НЫЛЛЕ ИК ШОЯ

Йомак-влак

К.А. Четкарёв поген

2-шо изданий

Йошкар-Ола
«Марий книга издательстве» савыктыш пӧрт
2018

УДК 821
ББК 82.3(2=663.2)
Н 91

Ылле ик шоя: йомак-влак / Четкарёв К.А. поген. – 2-шо изд. – Йошкар-Ола: «Марий книга издательстве» савыктыш пӧрт, 2018. – 52 с.: ил.

Н 91

ISBN 978-5-7590-1196-5

УДК 821
ББК 82.3(2=663.2)

ISBN 978-5-7590-1196-5

© Четкарёв К.А. поген, 1990
© Шехурдина И.А. сӱретлен, 1990
© «Марий книга издательстве» савыктыш пӧрт, 2018

МЎКШ ОРОЛ

Ожно ачамын мўкшотарже ыле. Тудо кажне мўкшыжлан лўмым пуэден: иктыжлан – Анам, весыжлан – Майрам, кумшыжлан – Тайрам. Молыштымат лўмден.

Ачам ок ярсе, да мўкш оролаш икана шке кайышым. Мўкшотарже Виче вўд вес могырышто ыле.

Вўд серышке миен шуымат, ончем: вес могырышто ик кугу маска Тайра лўман мўкшым кученат, пеш кўрыштеш. Мом ышташ? Тыш-туш куржтал пытарышым – пушым пеш кычалам. Кычальым-кычальым – ик пушымат шым му. Шкемым ўпем гыч кучышымат, Виче вўд вес могырыш кудалтен колтышым.

Ончем: маска Тайрам кўрыштынат оптен. Тыштетушто шулдыржо-влак гына кийылтыт. Тайран лулегыжым погышымат, артанам опташ тўнальым.

Оптышым-оптышым, пыл декат оптен кӱзышым, вуемат пылыш логале. Мардеж пуал колтыш, да улыкӧ пӧрдын волышым. Кыдал данӹыт лавыраш керылтым. Толашем-толашем – нигузеат лектын ом керт. Мом ышташ? Кӱртньыгольмым нальымат, шкемым пыкше гына кӱнчен луктым. Уке гын тушакынак колем ыле.

Каем ынде, маскам поктен. Кайышым-кайышым, ончем: маска Тайрам кочкын темын да кече шокшышто шыранен кия. «А-а, верештыч!» манын, маскам шолен колтышым. Маска кынел шогале да кудалаш тӱӈале. Маска кудалеш – мый куржам, маска куржеш – мый кудалам. Поктен шуаш гына тӱӈалынам ыле – маска кӱжгӧ тумо кӧргыш тӧрштенат пурыш. Маска пурымо рож деке мийышымат, ончем: рож пеш изи. Парням шуралтен ончышым, парнят ок пуро. Мом ышташ? Нальым да тӧрштен колтышым рожышко – маска деке пуренат шогальым. Маскам пондашыж гыч пӱтырен кучышым. «Ынде верештыч!» – маньым. Мӧнгӧ нангайынем ыле – лекташ ок лий. Шкат лектын ом керт, маскамат лукташ ок лий. Мом ышташ? Шоналтышымат, мӧнгӧ куржын колтышым, товар ден пилам кондышым да тумым руэн кудалтышым, вара иже лектым. Уке гын тушанак пытем ыле.

Маскам шӱдырен луктым, тудо мый денем кучедалаш тӱӈале. Мый тунам але изи улам ыле, виемат ситен огыл. Маска мыйым тодышт пытарыш да нелынат колтыш. Ынде маска мӱшкырыштӧ киялтем. Шӱлаш йӧсӧ, да пичкаен колен колтышым. Мом ышташ? Нальым да мӧнгӧ куржым. Кӱзым налын кондышым, да маскам давай шӱшкылаш. Маскам шӱшкыл кудалтышым, ньыктым, кӧргыжым почым, шолы-

жым шельым. Мӱшкырвуштышто шкемым пыкше муын луктым. Уке гын йӧршеш колем ыле.

Маска деч утлымеке, мӱкшотарыш кайышым. Ончем: Тайра моло мӱкш-влак дене пырля чонгештен коштеш. Очыни, тачат чонгештылеш.

Йомак умбак, шке тембак.

МАСКА, Еҥ, РЫВЫЖ

Ожно ик марий нурым куклен. Тудын деке чодыра гыч маска лектын да каласен:

– Пашат ушныжо!

– Тау лийже! – манеш марий.

– Молан пундыш-влакым луктедет? – йодеш маска.

– Нурым куклем! – манеш марий.

– Мыйымат нур куклаш ушо, – йодеш маска.

– Йӧра, – марий манеш.

Тыге нуно нурым куклаш тӱҥалыт.

Куклен пытарымеке, тушан ревым ӱдаш келшат: марийлан лиеш тӱҥжӧ, маскалан мучашыже. Маскан реве нӧшмыжӧ уке улмаш. Ӱденыт, реве шуын. Марий тӱҥжым налын, нӧрепышке нумалын оптен. Маска мучашыжым налын да пыжашышкыже нумалын оптен.

Лум толмо деч ончыч шкежат тушко пурен возын. Теле толмеке, реве шудо шӱйын да маскан пунжо пӱтынек ньыгылген. Шошо толын. Марийлан пеш чот сырен, маска пыжашыж гыч лектеш. Ужмекыже, марийлан ойла:

– Ынде тыйым кочкам.

Марий йодеш:

– Молан?

– Мыйым ондалышыч, – манеш маска, – мылам мучашым пуэнат, а шкеже тӱҥым налынат.

– Тениеш ит коч. Адак шурным ӱдена, тый тӱҥжым налат, мый – мучашыжым, – манеш марий.

Маска келша.

Марий шыданғым ӱден. Шыданг шумеке, марий тӱред налын, маскалан отылжым коден. Маска адак отылым шке пыжашышкыже нумал оптен. Тудо телым шӱйын, маскан пунжо ньыгылген.

Шошо толын. Марийлан эше чот сырен, маска пыжашыж гыч лектеш. Чодыраште марийым ужеш да ойла:

– Ну, ынде тыйым кочкамак!

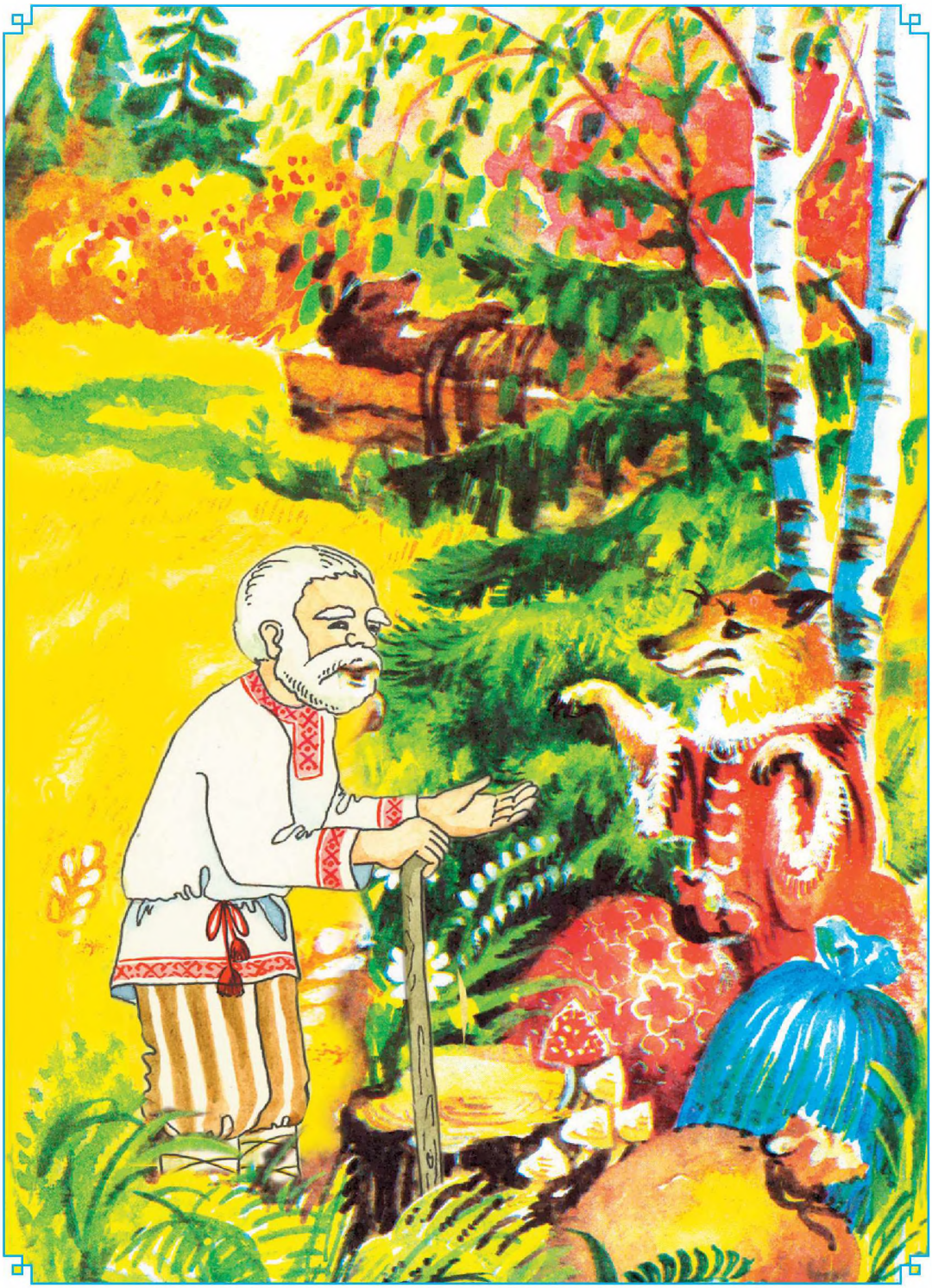
Марий каласа:

– Кочкат гын, коч, ик арням гына вучо, мӧнгыштӧ паша пеш шыгыр, йочам-влак тыгыде улыт. Пашам пытарымекем, коч веле.

Маска келша. Марийым ик арнялан колта.

Мӧнгӧ толмеке, марий ой йодаш рывыж дек кая.

Арня эрта. Рывыж марий дене пырля чодырашке кудалеш. Тудо ӱмбакыже ашыкпанга-влакым сакала. Марий имньыжым шогалта да пум руаш тӱҥалеш, а рывыж ӧрдыжкырак кая да ашыкпанга-влакым мурыктыл коштеш. Маска, товар йӱкым колын, марий деке лектеш да каласа:

– Ну, ынде кочкам!

Тунамак рывыж марий деке толын шуэш. Маска рывыж деч лӱдеш да омартала лийын шогалеш.

Рывыж марий деч йодеш:

– Воктенет мо шога?

Маскаже марийым туныкта:

– Шӱчан омарта, ман, – манеш.

Марийже рывыжлан каласа:

– Шӱчан омарта.

Рывыж адак марийлан каласа:

– Шӱчан омартам терыш пыштыман да мӧнгӧ нангайыман.

Маска марийым туныкта:

– Пыштышын кой, пыштышын кой.

Марий маскам терыш йӧрыктен пышта.

Марийлан адак рывыж ойла:

– Терыш пыштымеке, омартам пидман.

Маска марийым туныкта:

– Пидшын кой, пидшын кой.

Марий маскам терешыже тазанак пидын шында.

Рывыж адак марийлан ойла:

– Пидмеке, омарта вуеш товарым руалман.

Маска марийым туныкта:

– Руалшын кой, руалшын кой.

Марий уло вийже дене маскам вуйжо гыч руалеш, вара маска ӱмбак кӱзен шинчеш да мӧнгыжӧ кая. Коваштыжым, ньыктын, шкаланже налеш, шылжым рывыжлан пуа.

НЫЛЛЕ ИК ШОЯ

Кум изак-шоляк чодырашке пу руаш миеныт. Нуно кечывал шушаш годым кочкаш шолташ тӱналыныт, но тулышт иктыштынат уке улмаш. Ончат: мӱндырнак огыл ик кугыза тулым олта, ала-мом шолта. Кум изак-шоляк гыч кугуракше кугыза деке мия да йодеш:

– Кугызай, тулетым пу-ян.

– Нылле ик шоям каласет гын, пуэм, – манеш кугыза.

Кугуракет шонкален шога-шога да мӧнгеш кая, ик шоямат ок му.

Вара кыдалашыже мия.

– Кугызай, тулетым пу-ян, – манеш.

– Нылле ик шоям каласет гын, пуэм, – ойла кугыза.

Тудат вуйжым удыралеш да мӧнгеш кая, ик шоямат ок му.

Вара изирак шольышт мия.

– Кугызай, кочкаш шолтынена, да тулна уке. Тулетым пу-ян, – манеш.

– Нылле ик шоям каласет гын, тулым огыл, теве подышто шолшо лудымат тыланет пуэн кодем, шке изи товарым налам да мӧнгӧ ошкылам, – ойла кугыза.

– Йӧра, – манеш изирак шольо, – нылле ик шоям каласем, тольык сыраш огыл, кугызай!

– Ой, кӧ тидлан сыраш тӱҥалеш! – ойла кугыза.

– Ну, йӧра, колышт, – изирак шольо шоям каласкалаш тӱҥалеш: – Ава деч, ача деч кумытын шочна. Илашыже шымытын кодна. Мемнан коклаште икте – соҥыра, весе – сокыр, кумшо – окшак, нылымше – киддыме, визымше – чара ыле, тудын ик лаштык вургемжат лийын огыл. Ме икана чодырашке шӱртӧ дене мераҥ кучаш кайышна. Шӱртӧ дене ик отым авырен нална. Тиде жапыште соҥгыра шольына колынат шуктыш:

– Тӧвӧ тушто кыж-гож шоктыш, – манеш.

Сокырат ужаш тӱҥале:

– Кучыза, кучыза! Тӧвӧ корем велке кудалеш! – кычкыра тудо. Окшакат поктен куржаш тӱҥале. Изиш гына поктен ыш шу, тиде жапыште киддыме руалтенат кучыш. Чара коштшо урвалтышкыже пыштыш да мӧнгыжӧ кондыш.

Мераҥым шӱшкылна, ньыктна, пудат пеле коям пелтен лукна. Ачам деч ик мужыр кем кодын ыле. Нальым да тиде коя дене ачамын кемжым шӱраш тӱҥальым. Шӱрышым-шӱрышым, коя пел кемлан веле ситыш. Шӱрыдымӧ кемже сырыш да каен кол-

тыш, рожышко пурен кайыш. Мыят арва дене кандырам пунышым да, кемым поктен, рожыш пурен кайышым. Кучышым да ынде тудым пеш луктам. Луктын шым шукто, кандыра кӱрлын кайыш, мый мӧнгеш волен кайышым.

Шошо тольо. Турня тудо рожеш пыжашым оптыш, муным мунчаш тӱнгале, игым пӱктен лукто. Турня игым кочкаш рывыж тунеме. Таче тольо да ик игым нангайыш. Эрлашым тольо да адак вес игым нангайыш. Кумышешыжымат, толын, ик игым нангайынеже ыле – мый тудым почшо гыч руалтен кучышым. Рывыж кудалаш тӧча, мый тудым шупшам, тудо мыйым шупшеш. Лектын шушаш годым мый рожеш пижын шинчым. Рывыж шупшыл колтыш – почшо кӱрлын кайыш, шке кудал колтыш. Рывыж почым мӧнгышкем нангайышым да ньыктым. Кӧргыштыжӧ кагаз пӱтыркам верештым. Рончалтен лудым, тушто тыге возымо ыле: «Нылле ик шоям колышт шогышо кугыза тыйын ачатлан лу пуд уржам пуышаш».

– Мом шойыштат? Могай лу пуд?! – кугыза кычкырал колта.

– Мый вет кагазыште возымым гына ойлем, – манеш рвезет.

– Вучен шинче! – манешат, кугыза, изи товаржым налын, мӧнгыжӧ куржын колта.

МОСКО БУРМИСТР

Пырыс почшым шогалтен кудал толеш. Ваштарешыже рывыж мия да ойла:

– Тый кӧ улат?

– Мый Моско гыч толшо бурмистр улам, – манеш пырыс. – А тый тыште мом коштедет?

– Шканем марийым кычалам, – манеш рывыж. – Ала марийлыкеш пурет?

– Пурышаш, – манеш пырыс.

Вара коктын илаш тӱҥалыт. Моло янлыкше: пирыже, маскаже, меранге, уржо – «Рывыж марийым пуртен, Моско гыч толшо бурмистрым пуртен! Тудым уналыкеш ӱжшаш, унам ыштышаш!» маныт.

Кочкаш-йӱаш ямдылат. Вара «Ур, ӱжаш кай!» маныт.

Ур ӱжаш кая, омсам почеш, пырыс почшым вуж шогалта, да урет кудал колта.

– Ур, ӱжыч? – манып.

– Уке, ӱжын шым керт!

Меранғым колтат. Меранг мия, омсам почеш, пырыс пунжым шогалта, да меранғет кудал колта.

– Меранг, ӱжыч?

– Уке, ӱжын шым керт!

– Ну, пире, тый кай, – маска ойла.

Пире мия, омсам почеш, пырыс почым шогалта, да пире мӧнгеш кудал колта.

– Ӱжыч?

– Ӱжын шым керт!

– Шке кайышаш, – маска манеш да пырыс деке кудалеш.

Мия, омсам почеш да «Уналыкеш мийыза» манеш. Пырыс пуным шогалта, маска омсам шолт тӱчеш да кудал колта.

Янлык-влак кочкаш-йӱаш ямдылат.

Пырыс почшым шогалта, унала толаш лектеш. Рывыж почешыже кудалеш.

Маска тумо вуйыш кузен шинчеш. Пире кашка помышышко пурен возеш. Меранг чодырашке пурен йомеш. Ур кож вуй гыч кож вуйыш тӧрштыл кая.

Пырыс толын шуэш, рывыж дене коктын ямдылыме чесым кочкаш тӱнгалыт. Кашка йымач пирын почшо изишак койын кия улмаш. Коля манын, пырыс тушко тӧршталта. Пире, ӧрт лекшаш гай лӱдын, кашка помышышто урмыжалта. Пырыс, вучыдымо йӱкым колын, пушенгыш кудал кӱза. Тумо вуйышто шинчыше маска вигак мландышке шунгалтеш.

Теве могай улмаш Моско бурмистр!

ТУМНА ДЕН РЫВЫЖ

Тумна чашка вуеш пыжашым ышта. Кум игым луктеш. Тушко рывыж толеш:

Тумна, тум-тум!
Ик игетым кудалте, тум-тум!
Кӱзенат кочкам, тум-тум!
Воленат кочкам, тум-тум!
Руэнат кочкам, тум-тум!
Ик игетым кудалте, тум-тум!

Тумна шортеш-шортеш, ик игыжым кудалта. Рывыж тудым ер воктек нангаят, кочкеш.

Эр лиеш, рывыж адак тумна дек толеш:

Тумна, тум-тум!
Ик игетым кудалте, тум-тум!
Кӱзенат кочкам, тум-тум!..

Тумна шортеш-шортеш да кудалта. Рывыж тумна игым налын кает, ер воктене кочкеш. Тумна мӱгырен-мӱгырен шинча.

Шогертен толеш.

– Молан мӱгырет, тумна? – манеш шогертен.

– Молан от мӱгырӧ? – манеш тумна. – Рывыж толешат, лӱдыктен-лӱдыктен, игем-влакым кудалташ йодеш.

Шогертен манеш:

– Кӱзен кочкашыже кидше уке, руэн кочкашыже товарже уке, молан рывыжлан игетым пукшет?

Шогертен чонештен кая. Эр лиеш, рывыж адакат толеш:

Тумна, тум-тум!
Ик игетым кудалте, тум-тум!..

Тумнаже манеш:

– Молан тыланет игем кудалтем? Кӱзен кочкаш кидет уке, руэн кочкаш товарет уке, кызытат кок игем ондален кочкыч.

– И-и, тыге шогертен каласен! – манешат, рывыж кая. Кая-кая, ер воктен возеш, колышын койын кия. Шогертен рывыж деке толеш, муралта:

Шинча коят коеш – чыгырдык,
Шинча коят коеш – чыгырдык.

Рывыж деке шогертен мия, шинчажым чӱнгалаш тӧча, рывыж тудым руалтенат куча.

– Молан тумналан каласышыч? – манеш.

– Каласенам гын, мо лийын? – манеш шогертен.

Рывыжше ойла:

– Тыйым кырен пуштам.

Шогертенже вашешта:

– Кырет гынат, ом коло, тошкет гынат, ом коло, кум пырче почем кучен, шӱйшӧ кашкаш лупшалат гын веле колем.

Рывыж шогертеным кум пырче почшо гыч куча да лупшал колта, кидешыже кум пыстыл веле кодеш. Шогертен чонгештен кая да манеш:

– Рывыжым ондалышым, рывыжым ондалышым.

Йомак умбак, мый тембак.

ОШ ВЎЛЬӦ

Ожно, мемнан уке годым, иленыт улмаш кугыза ден кува. Нунын икшывышт ик ўдыр веле улмаш. Нуно коктынат колен колтат. Ўдырышт тулыкеш кодеш. Тулык ўдыр суртшо гыч лектеш да, шинча куш онча, туш кая. Каен-каен, ялыш миен шуэш. Ик кува шыданғым шиеш улмаш. Кува деке идымыш пура.

– Кувай, пашат ушныжо! – манеш.

– Тау лийже, ўдырем! – манеш кува.

– Ик шыдан пырчетым пуэт, кувай?

– Нал, ўдырем! – манеш кува.

Тулык ўдыр ик пырче шыданғым налеш да кая. Каен-каен, кас лиеш, ялыш шуын, ик кува деке малаш пура.

– Кувай, шыдан пырчем куш пыштем? – манеш.

– Чыве вӱташ пыште, ӱдырем!

Ӱдыр шыдаҥ пырчым чыве вӱташ пышта.

Йӱдым чыве шыдаҥ пырчым кочкын. Эрдене кынелыныт – шыдаҥ пырче уке.

– Кувай, шыдаҥ пырчем куш лийын? – манеш ӱдыр.

– Чыве кочкын дыр, ӱдырем. Ынде олмешыже ик чывем нал.

Ӱдыр чывым налын кая. Каен-каен, кас лиеш, адак ик ялыш шуэш, кува деке малаш пура.

– Кувай, чывем куш петырем? – манеш.

– Лудо вӱташ петыре, ӱдырем! – манеш кува.

Йӱдым лудо чывым чӱҥгал пуштын.

Эрдене кынелыныт – чыве уке.

– Кувай, лудет чывым чӱҥгал пуштын, олмешыже мом пуэт? – манеш ӱдыр.

– Чывет олмеш йӧратыме лудем налат ынде, ӱдырем! – манеш кува.

Ӱдыр лудым налеш да мурен-мурен кая:

Шыдаҥ гычын чывым нальым,
Чыве гычын лудым нальым.

Каен-каен, кас лиеш, адак ик кува деке малаш пура.

– Кувай, лудем куш петырем? – манеш.

– Комбо вӱташ петыре, ӱдырем.

Лудым ӱдыр комбо вӱташ петыра. Йӱдым комбо лудым чӱҥгал пуштын.

Эрдене ӱдыр онча – лудо уке.

– Кувай, комбет лудым чӱҥгал пуштын. Лудем олмеш мом пуэт?

– Комбем налат-огыла, ӱдырем.

Ӱдыр комбым налеш да мурен-мурен кая:

Шыдаҥ гычын чывым нальым,
Чыве гычын лудым нальым,
Лудо гычын комбым нальым.

Каен-каен, кас лиеш, ӱдыр адак ик кува деке малаш пура. Комбым тага вӱташ петырат. Тага йӱдым комбым ӧрген пуштын. Кува ӱдырлан комбо олмеш тагам пуа. Ӱдыр тагам налеш да мурен-мурен кая:

Шыдаҥ гычын чывым нальым,
Чыве гычын лудым нальым,
Лудо гычын комбым нальым.
Комбо гычын тагам нальым.

Тагам вӱден, ӱдыр адак кас марте кая. Кастене ик кува деке малаш пура. Тагам ӱшкыж вӱташ петыра. Йӱдым ӱшкыж тагам ӧрген пуштын.

Эрдене ӱдыр ойла:

– Кувай, ӱшкыжет тагам ӧрген пуштын, ынде мом пуэт?

– Ӱшкыжем налат-огыла ынде, ӱдырем!

Ӱшкыжым налын, ӱдыр мурен-мурен кая:

Шыдаҥ гычын чывым нальым,
Чыве гычын лудым нальым,
Лудо гычын комбым нальым,
Комбо гычын тагам нальым,
Тага гычын ӱшкыжым нальым.

Адак кас марте каен, ӱдыр ик кува деке малаш пура, ӱшкыжым ош вӱльӧ вӱташ петыра. Ош вӱльӧ ӱшкыжым чумен пуштын. Кува эрдене ӱдырлан ӱшкыж олмеш вӱльым пуа. Ӱдыр ош вӱльым орваш кычка да мурен-мурен кая:

Шыдаҥ гычын чывым нальым,
Чыве гычын лудым нальым,
Лудо гычын комбым нальым,
Комбо гычын тагам нальым,
Тага гычын ӱшкыжым нальым,
Ӱшкыж гычын ош вӱльым нальым.

Ӱдыр, каен-каен, урым вашлиеш.

– Акай, мо мотор мурым мурет? – манеш ур.

– Орвашкем шинчат гын, тылечат сай мурым мурал-тем, – манеш ӱдыр.

Ур орваш шинчеш. Адак кают-кают, мераҥым вашлийыт.

– Акай, мо сай мурым мурет? – манеш мераҥ.

– Орвашке шинчат гын, тылечат сай мурым мурал-тем, – манеш ӱдыр.

Мераҥ орваш шинчеш. Ынде кумытын кают, рывыжым вашлийыт.

Рывыж ойла:

– Акай, мо сай мурым мурет?

– Орвашке шинчат гын, тылечат сай мурым мурал-тем.

Рывыж орваш шинчеш. Кают-кают, пирым, маскам вашлийыт, нунымат орвашке шындат; варажым пӱчым, шордым вашлийыт, нунымат орвашке ӱдыр шында да мурен-мурен кая. Орва торта пудырген кая. Ӱдыр урым чодыраш торта руаш колта. Уржо пӱкшерме воштырым конда. Мераҥым колта – шопке воштырым конда; рывыжым колта – коля йолвургым конда; пирым колта – пий йолвургым конда; маскам колта – тумо кашкам конда; шордым колта – шоло укшым конда. Вара ӱдыр сыра да торталан шке кая. Тудын уке шенгеч чоды-

ра янлык-влак ош вӱльын кӧргыжым кочкын пытарат, лужо ден коваштыжым веле кодат, ныл тоя дене чаракЛен шогалтат, кӧргышкыжӧ олымым тошкен шындат. Шкешт шылыт. Ӱдыр торталыкым конда, тортам ачален, вӱльым покта – вӱльӧ ок тарване, шӱкал колта – вӱльӧ йӧрлеш.

Ӱдыр, важык кутыш вынемым кӱнчен, кудло шӱдӧ кутыш керемым пунен, ош вӱльым орважге вынемышке шӱкал колта да мурен шинча:

Шыдаҥ гычын чывым нальым,
Чыве гычын лудым нальым,
Лудо гычын комбым нальым,
Комбо гычын тагам нальым,
Тага гычын ӱшкыжым нальым,
Ӱшкыж гычын ош вӱльым нальым.

Ӱдыр мурымашке ур адак толеш.

— Акай, мо сай мурым мурет? – манеш.

— Чакрак тол-ян, тылечат сай мурым муралтем, – манеш ӱдыр.

Ӱдыр деке ур чакак мия, ӱдыр тудым вынемышке шӱкал колта. Мераҥ толеш, тудымат шӱкалеш; пире толеш, тудымат шӱкалеш; маска толеш, тудымат шӱкалеш; пӱчӧ, шордо толыт, нунымат вынемыш шӱкалеш. Вынемеш чыла чодыра янлык колен пыта. Ӱдыр нунын коваштыштым ньыктын налеш, кугыжан кугу пазарыш намиен ужала, налме оксаж дене пеш чот поя. Поян лиймекыжат, тудо мурыжым мура:

Шыдаҥ гычын чывым нальым,
Чыве гычын лудым нальым,

Лудо гычын комбым нальым,
Комбо гычын тагам нальым,
Тага гычын ӱшкыжым нальым,
Ӱшкыж гычын ош вӱльым нальым,
Чодыра янлык гычын
Кугыжан кугу казнам нальым.

КУГЫВАТЫН ЎДЫРЖӦ

Ик кугыза ден куваже иленыт. Нунын кок ўдырышт улмаш: кугыватын ўдыржӧ да изватын ўдыржӧ. Кугыватын ўдыржӧ шинчаш кая. Шинча-шинча, ик мундырам шӱдырат, мӧнгыжӧ толеш. Мундыражым аважлан пуа, аваже тӧрза гыч кудалта. Мундыра куржеш. Ўдыржӧ лектешат, мундыра почеш куржаш тўнгалеш. Мундыра куржеш, ўдыр куржеш. Ўдыр ик кува деке миен пура.

– Кувай, мундырам ужыч? – манеш.

– Мундырат дене ит лий, – манеш кува. – Мыланем сомыл ышташ полшо!

Ўдыр пум нумалеш, вӱдым нумалеш; кочкыт-йўыт, ўдыр каен колта. Ўдыр куржеш, мундыра куржеш. Ўдыр вес кува деке миен пура, кува деч йодеш:

– Кувай, мундырам ужыч?

Куваже манеш:

– Мундырат дене ит лий, мыланем сомыл ышташ полшо!

Ӱдыр вӱдым нумалеш, пум нумалеш, кочкыт-йӱыт, каен колта. Ӱдыр куржеш, мундыра куржеш. Ӱдыр адак кува деке миен пура.

– Кувай, мундырам ужыч? – манеш.

Куваже манеш:

– Мундырат дене ит лий, мыланем сомыл ышташ полшо!

Ӱдыр пум нумалеш. Кас лиеш, кочкыт-йӱыт, малаш возыт. Эр лиеш, мален кынелыт, кочкыт-йӱыт, куваже манеш:

– Мундырат дене ит кае, шым пӱнчӧ тӱҥышкӧ шым кӧсӧ толеш.

– Йӧра, – манеш ӱдыр. Кӱрым налеш, шым пӱнчӧ тӱҥышкӧ мият, пӱнчӧ вуйышко кӱзен шинчеш. Пунчӧ вуйышко шинчешат, мураш тӱҥалеш:

Шым кӧсӧ, шым кӧсӧ,
Ик тӱкет ший, вес тӱкет шӧртньӧ.

Шым кӧсӧ толеш, ӧргедылаш тӱҥалеш. Ӧргедылыт-ӧргедылыт, кумытын колен колтат. Пӱнчӧ вуй гыч ӱдыр вола, кӱрышкыжӧ кӧсым пыштат, кува деке шӱдырен толеш. Кас лиеш, кочкыт-йӱыт, малаш возыт.

Эр лиеш, мален кынелыт, кочкыт-йӱыт. Кӱрым налешат, ӱдыр адак шым пӱнчӧ тӱҥышкӧ кая. Миен шуэшат, пӱнчӧ вуйышко кӱзен шинчеш, мураш тӱҥалеш:

Шым кӧсӧ, шым кӧсӧ,
Ик тӱкет ший, вес тӱкет шӧртньӧ.

Кӧсӧ-влак толын шуытат, ӧргедылаш тӱҥалыт. Ӧргедылыт-ӧргедылыт, кокытшо колен колта. Молышт кают. Пӱнчӧ вуй гыч ӱдыр вола, кӧсым кӱреш пыштен, шӱдырен толеш. Кас лиеш, кочкыт-йӱыт, малаш возыт.

Эр лиеш, мален кынелыт, кочкыт-йӱыт. Кӱржым налешат, ӱдыр адак шым пӱнчӧ тӱҥышкӧ кая. Толын шуэшат, пӱнчӧ вуйышко кӱзен шинчеш, мураш тӱҥалеш:

Шым кӧсӧ, шым кӧсӧ,
Ик тӱкет ший, вес тӱкет шӧртньӧ.

Шым кӧсӧ толын шуэшат, ӧргедылаш тӱҥалеш. Ӧргедылыт-ӧргедылыт, иктыже колен колта. Молышт кают. Кӧсым кӱрешыже пыштат, ӱдыр кува деке толеш. Толын шуэшат, кас лиеш. Кочкыт-йӱыт, малаш возыт.

Эр лиеш, мален кынелыт, кочкыт-йӱыт. Ӱдыржӧ тӱрым тӱрлаш шинчеш. Тудо лыҥ поен.

Ӱдырын ачаже ӱдыржым кычал толеш. Имньым кычка, комдым шында, толеш-толеш, ик кувам вашлиеш, кува деч йодеш:

– Ӱдырем ужыч? – манеш.

– Ужым, – манеш куваже, – мыланем сомыл ышташ полшышат, мундыраже почеш куржо.

Адак кугыза кая-кая, вес кувам вашлиеш.

– Ӱдырем ужыч? – манеш.

– Ужым, – манеш куваже, – мыланем сомыл ышташ полшышат, мундыраже почеш куржо.

Адак кугыза кая-кая, кува деке миен пура, кува деч йодеш:

– Ӱдырем ужыч? – манеш.

– Ужым, – манеш куваже, – мый денем ӱдырет шинча.

Кугыза ӱдыржым огешат пале: лыҥ поен. Кугыза ӱдыржым мӧҥгышкӧ наҥгая.

Мӧҥгышкӧ толын шумо годым изи пий опта:

– Мандар-лар-лар-лар, акаем поен толеш.

Изватыже лектешат, пийжын йолжым перен туга.

– Молан тыге манат?! – манеш. – Колен толеш, ман!

Кугыза ден ӱдыр толын пурат, кугыватын ӱдыржӧ лыҥ поен.

Извате ӱдыржым шинчаш колта. Шинча-шинча, ик мундырам шӱдырат, мӧҥгыжӧ толеш. Мундыражым аважлан пуа. Аваже налешат, тӧрза гыч кудалта. Мундыра куржеш, мундыра почеш ӱдыр куржеш. Мундыра куржеш, ӱдыр куржеш, ӱдыр ик кува дек миен пура.

– Кувай, мундырам ужыч? – манеш.

Куваже манеш:

– Мундырат дене ит лий, мыланем сомыл ышташ полшо!

Ӱдыржӧ манеш:

– Тыйын сомылетым ыштен шинчаш ом ярсе, мундыра почеш куржаш кӱлеш.

Мундыра куржеш, ӱдыр куржеш, ӱдыр вес кува деке миен пура.

– Кувай, мундырам ужыч? – манеш.

– Мундырат дене ит лий, мыланем ик сомылым ышташ полшо!

Ӱдыржӧ манеш:

– Тыйын сомылетым ыштен шинчаш ом ярсе, мундыра почеш куржаш кӱлеш.

Мундыра куржеш, ӱдыр куржеш, ӱдыр адак кува деке миен пура.

– Кувай, мундырам ужыч? – манеш.

Куваже манеш:

– Мундырат дене ит лий, мылам сомыл ышташ полшо!

Ӱдыржӧ манеш:

– Тыйын сомылетым ыштен шинчаш ом ярсе, мундыра почеш куржаш кӱлеш.

Мундыра куржеш, ӱдыр куржеш, ӱдыр шым пӱнчӧ тӱҥыш миен шуэш. Миен шуэшат, пӱнчӧ вуйышко кӱза. Пӱнчӧ вуйышко кӱзат, мураш тӱҥалеш:

Шым кӧсӧ, шым кӧсӧ,
Ик тӱкет ший, вес тӱкет шӧртньӧ.

Шым кӧсӧ толешат, пӱнчым ӧргаш тӱҥалеш. Пӱнчым ӧргат-ӧргат, йӧрыктен пыштат, ӱдыржым кочкын колтат.

Кугыза имньым кычка, ӱдыржым кычал кая. Кая-кая, ик кувам вашлиеш.

– Кувай, ӱдырем ужыч? – манеш.

– Ужым, – манеш куваже, – мундыра почеш куржо,– манеш.

Кугыза кая-кая, вес кува деке шуэш.

– Кувай, ӱдырем ужыч? – манеш.

– Ужым, – манеш куваже, – мундыра почеш куржо.

Кугыза кая-кая, кумшо кувам вашлиеш.

– Кувай, ӱдырем ужыч? – манеш.

– Ужым, – манеш куваже, – мундыра почеш куржо.

Кугыза кая-кая, шым пӱнчӧ тӱҥыш шуэш, ӱдыржын лужым веле муэш. Кугыза, мӱгырен-мӱгырен, лужым поген оптат, мӧнгыжӧ толеш.

Мӧнгыжӧ толын шушаш годым пийже опташ тӱ-ҥалеш:

– Мандар-лар-лар, акам колен толеш.

Изватыже лектешат, пийжын йолжым перен туга:

– Молан тыге манат?! Поен толеш, ман! – манеш.

Кугызаже ӱдыржын лулегыжым оптен толын пура.

Йомак умбак, мый тембак.

РЫВЫЖ ДЕН КИСА

Ожно рывыж ден киса пеш кугу таҥ лийын улыт. Рывыжын икана мӱшкыржӧ пеш чот шужен. Кочкаш кычалын-кычалын – муын кертын огыл. Эрдене эрак киса деке кая да ойла:

– Таҥем, мӱшкырем пеш шужен, кочкаш иктаж-мом от му гын?

– Айда, – манеш кисаже, – муам.

Каят корно дене. Киса рывыжым уржа лонгашке пуртен пыштен, шкеже корнышто тӧрштылеш.

Ик вате нурышко кочкаш нангая. Ик ведраштыже – лашка, вес ведраштыже шӧр улмаш. Корнышто кисам ужешат, кок ведражге корнеш шында да кисам покташ тӱҥалеш. Тудын шенгеч рывыж лаш-

кат, шӧрет – чыла кочкын пытара. Рывыжын кочкын теммыжым ужмеке, киса корно гыч кынел кая. Вате яраш кодеш.

Вара киса ден рывыж угыч вашлийытат, рывыжше кисалан ойла:

– Ну, танем, мӱшкырем темышыч, ынде воштылмем шуэш, воштылто.

– Йӧра, – манеш киса. Вара рывыжым идымышке нангая. Киса ик шийшын вуйыш миен шинчеш. Вес шийше йолташыжын вуйышто кисам ужеш да сапондо дене перен колта. Киса весын вуйыш чонештен шинчеш. Рывыж идым серыште шинча, улнен каен воштылеш. Кумшо шийшыже йолташыжын вуйышто кисам ужеш да, кисам перем манын, йолташыжым вуй гыч тазанак перен колта. Вара чыланат ваш-ваш перкалаш тӱналыт, кисам пуштын огыт керт.

Идым гыч лекмеке, рывыж кисалан ойла:

– Ну, танем, темышыч да воштылтышыч, ынде лӱдыктӧ.

Уремыш пурат, киса капка ӱмбак кӱзен шинчеш, рывыж ӱлнӧ шинча. Кисаже мура:

Чи-чи-чи-чи-костирик!

– Тый мом мурет? Ала пийым кычкырет? – йодеш рывыж.

– Уке, мыйын мурем тугае, – манеш киса.

Адак изишак шинча да киса муралта:

Чи-чи-чи-чи-костирик!

Изиш лиймеке, кок кугу пий капка йымач лектеш да рывыжым покташ тӱналеш. Рывыж кудалеш, пий-влак

кудалыт, рывыж пыкше утла. Кисат капка ӱмбач чодыраш чоҥештен кая, тушто рывыжым ужеш. Рывыжше кисалан ойла:

– Ну, таҥем, тыланет ынде тау: пукшышыч, воштылтышыч да лӱдыктышыч. Тый ынде шке семынет иле, мыят шке семынем илаш тӱҥалам.

Тылеч вара рывыж ден киса курымеш ойырлен улыт.

Илен ожно поян ен, оксаже шуко улмаш. Илен-илен да пеш чот йўаш тўналын. Оксажым йўын пытарен да шкежат колен.

Тудын улмаш ватыже да иктаж кандаш ияш эргыже. Эргымлан кўлеш лиеш манын, ватыже марийже деч кумшўдö тенге оксам шылтен коден. Эргыже кушкын, иктаж лат-кандаш ийышкат шуын.

Икана, рушарнян, аважлан каласа:

– Пазарышке каем ыле, да окса уке, – манеш.

Аваже «Кает гын, шўдö тенгем пуэм» манеш. Шўдö тенгем луктеш да пуа. Эрге оксам налеш да пазарышке ошкылеш. Пазарышке ок шу, ялышке миен шумыж го-

дым рвезе-влакым вашлиеш. Рвезе-влак погыненыт да орышо пырысым пикташ нангаят.

– Молан тудым нангаеда? – манын йодеш.

– Тудо орен, пикташ нангаена, – манын.

– Ужалыза.

– Нал: шӱдӧ тенге.

Рвезе луктеш да шӱдӧ тенгем пуа, пырысым монгыжӧ нумал кая. Аваже «Мом нальыч?» манеш.

– Пырысым.

– Айда, пырысат йӧра, мылам йолташ лиеш, – манеш аваже.

Вес рушарнян адакат «Пазарыш каем ыле, да окса уке» манеш эргыже.

– Кает гын, шӱдӧ тенгем пуэм, – манеш аваже. Адакат шӱдӧ тенгем луктын пуа.

Рвезе оксам налеш да кая. Кая, пазарышке миен ок шу, ял лишан рвезе-влакым вашлиеш. Рвезе-влак орышо пийым пикташ нангаят улмаш.

– Кушко нангаеда?

– Пикташ, тудо орышо, – манын.

– Ужалыза мылам.

– Нал: шӱдӧ тенге.

Шӱдӧ тенгем тӱла да пийым мӧнгыжӧ вӱдалтен кая. Аваже «Мом нальыч?» манеш.

– Пийым нальым, – манеш рвезе.

– Пийжат йӧра. Суртышто кеч орол лиеш, – манеш аваже.

Вес пазар шуэш, да адакат «Пазарыш каем ыле, да окса уке» манеш эрге.

– Кает гын, пытартыш шӱдӧ тенгем уло, пуэм, – манеш аваже, – тольык ынде иктаж-мо кӱлешым нал.

Эрге оксам налеш да пазарыш лектын ошкылеш. Пазарышке миен ок шу, ял лишне кишкым нумал кайыше рвезе-влакым вашлиеш.

– Кушко нангаеда? – манеш.

– Пушташ, – маныт.

– Ужалыза мылам, – манеш.

– Нал: шӱдӧ тенге.

Эрге шӱдӧ тенгем луктеш да пуа, кишкым мӧнгыжӧ нумал кая.

Ошкылеш мӧнгыжӧ, а кишке айдеме йылме дене кутыраш тӱналеш:

– Кушко мыйым нангает, марий? – манеш.

– Мӧнгышкӧ, – манеш рвезет.

– А мый денем мом ыштет? Мый вет тылат нимоланат ом кӱл, кишке айдемылан ок йӧрӧ, – манеш.

– От йӧрӧ гын, пуштам, – манеш.

– Уке, ит пушт мыйым. Айда мый декем каена: мыйын уло кочаем, мом йодат, тудым пуа. Но тый казаварняште улшо шергашыж деч молым нимат ит йод, – манеш кишке.

Кает, курыкышко шуыт, тушто рожым верештыт. Тушко пурат. А рож кӧргыштӧ кӱжгӧ гына кишке кия. Тудо каласа:

– Але марте мемнан деке айдеме толын огыл ыле, мо кӱлеш лийын? Тыйым кочкам вет, – манеш.

Шенгечын кишке «Уке, ит коч, тудо мыйым колымо деч утарыш» манеш.

– Кузе колымо деч? – йодеш шонго.

– А-а, мланде ӱмбаке лектынам да коштам ыле, рвезе-влак руалтен кучышт да пушташ веле нангаяш тӱнальыч, а тиде, шӱдӧ тенгем пуэн, мыйым утарен нале, – манеш.

– Тидлан мом налнет? – манеш шонго кишкет.

– Мый каче улам, вашке ӱдыр налаш тӱнгалам, мылам шергашетым пу, – манеш.

– О-о, тый йодынжо моштет! Мом вара шергаш дене ыштет?

– А мом ыштем? Сӱаным ышташ тӱнгалына гын, вашталтен чияш кӱлеш, – манеш рвезет.

– Пуашыже пуэм, да, тудын дене мом ышташыже, от пале, – манеш шонго кишке. – Ты шергаш дене, кузе шонет, туге илаш лиеш, тудым ик кид гыч вес кидышке веле вашталтен чие да, мо тылат кӱлеш, тудым шонен, малаш воч, – манеш.

Рвезет шергашым налеш да кишке-влак деч лектын кая. Аваже «Мом вара нальыч?» манеш.

– Шергашым нальым.

– Шергашет вара шӱдӧ тенгем шога? – манеш аваже.

– А кӱлеш гын, утларакат шога, – манеш эргыже.

Илат-илат, рвезет авaжлан каласа:

– Авай, мый ӱдырым налам. Кае кугыжа деке да ӱдыржым йод.

– Ушет каен мо?! Кугыжа ӱдыржым тыланет кунам пуа? – манеш аваже.

– Ала пуа, йодын тол, – манеш эрге.

Авaжат нимом ышташ ӧреш да кая. Кугыжа деке мия да вот тыге-тыге, эргым ӱдыретым йодаш колтыш, манеш.

Кугыжат воштылеш да каласа:

– Йӧра, ик йӱдвошт мыйын дворецем деч шке суртшо деке вӱргене кӱварым ышта гын, ӱдырем пуэм, – манеш.

Авaжат «Йӧра, каласем» манеш да лектын кая.

– Мом вара кугыжа каласыш? – манеш эргыже.

– Ик йӱдвошт тудын деке вӱргене кӱварым ыштен шуктет гын, ӱдыржым пуа манын каласыш, – манеш аваже.

Малаш возыт, рвезет шергашым ик кид гыч вес кидыш вашталтен чия, ушыж дене шоналта.

Эрдене кынелыт, кугыжат кынелеш да ончалеш: чынакак, вӱргене кӱварым ыштенат шынден, йолген веле шинча. Рвезет «Эше миен тол, ынде ӱдыржым пуаш шона мо?» манеш. Аваже адакат кая.

– Ну, эргым умылен налаш колтыш, – манеш кугыжалан.

– Пуаш – пуэм, да эше ик йӱдвошт ты кӱварым налже да ший кӱварым ыштен шындыже, – манеш.

Аваже толеш да адак эргыжлан каласа, тыге-тыге, ший кӱварым ышташ кӱштыш, манеш. Эрге адак шоналта да шергашым вашталтен чия.

Эрдене вӱргене кӱвар олмеш ший кӱвар лийынат шинчеш. Кугыжа кынелеш да онча – кӱвар йолген веле шинча.

Эрге адак авaжым колта. Аваже кая да адак йодеш. Кугыжа каласа:

– Эр марте ший кӱвар олмеш шӧртньӧ кӱварым ыштен шындыже, телефон менге-влак лийышт, кажне телефон менге воктен салтак пычал дене шогыжо. Тунам вара пуэм, – манеш.

Аваже толеш да каласа. Эрге адак шергашым вашталтен чия да шоналтен малаш возеш.

Кугыжа эрдене кынел ончалеш, ялт ӧрын кая: мом каласен, тудак ышталтын. Эргын аваже адак кугыжа дек кая.

Кугыжа каласа:

– Тендан суртда-печыда шӱкшӧ, ынде мотор суртым ыштыже да сӱан калыкшылан толаш повозка, тройка лийже, чапле омыта ӱзгарым ыштыже.

Аваже толын каласа:

– Суртна шӱкшӧ, кузе вара кугыжан ӱдырым конден пуртена?

– Айда-йӧра, – манеш. Йӱдым адакат шергашым ваштал-тен чия да шоналтен возеш.

Эрдене аваже кынелеш да ончалеш – тугай мотор сурт ышталтын, ончалат гын, ӧрат веле: пӧрткӧргӧ йылгыжеш – тошкалашат лӱдат. Повозко, имне-влак ямде шогат. Сӱан тарвана да кудал колта, ӱдырым конденат пуртат. Кугыжа ончаш толеш, тудат ӧреш.

Илат-илат, ватыжын палыме шуэш: марийже кузе тыге чылажымат ыштен кертеш. А тудо вес корольын эргыжым йӧрата улмаш. Икана ватет марийже деч йодеш:

– Кузе тый чылажымат ыштен кертат?

– Теве тиде шергаш полша, – манеш марийже. Малаш вочмыжо годым шергашыжым шкафыш кудаш пышта.

Йӱдым ватет налеш да каласа:

– Нангае мыйым корольын эргыж деке, а тиде йорло рвезе тоштыж гаяк лийын кодшо.

Йӱд эрта – нимат уке, тугаяк шӱкшӧ сурт, ватат йомын. Мом ышташ? Тудо шонаш тӱнгалеш, кочмыжымат чарна, черле гае веле лиеш.

Пырыс тидым ужеш да пийлан каласа:

– Озанан, очыни, шергашыже йомын, тудлан ойгыра. Айда кычал каена, – манеш.

Кычал кудалыт. Тенгыз тӱрышкӧ миен шуыт. Пий каласа:

– Тупышкем кержалт, вончыштарем.

Пырыс пий тупыш кӱзен шинчеш. Тыге теҥыз гоч вончат да вигак король дек кудалыт.

Миен шуыт дворецышке. Шылын куржшо кугыжан ӱдырет ужеш да марийжылан каласа:

– Ну, тошто марием ялт пытыш, ужат, пий ден пырысшат мыйымак поктен толыныт.

Пырыс шӱраҥышташ, шергашым эскераш тӱҥалеш. А ватет шергашым малымыж годым эре умшашкыже пышта улмаш. Пырыс мален кийышетын умшашкыже почшым чыка. Ватет шӱвал колта, да шергашыжат лектын возеш. Пырыс шергашым руалта, да пий дене коктын кудал колтат. Кудалыт-кудалыт, теҥыз тӱрышкӧ миен шуыт. Пий каласа:

– Ынде шергашетым мылам пу. Тый шкетак намиет да озалан сай лият.

Пырысше:

– Вет тый вончымет годым пуртен колтет, – манеш.

– Ом пуртен колто, пу. От пу гын, ом вончыштаре, – манеш.

Ӱчашат-ӱчашат, да пырыс пийлан шергашым пуа. Пий шергашым пурлеш, пырысым тупышкыжо шында, да вончат. Вӱд покшеке шуыт, пийын йӱмыжӧ шуаш тӱҥалеш. Подыл колта, шергаш лектын возеш.

Серыш лектыт.

– Куштырак шергашет? – манеш пырыс.

– Шергаш теҥыз покшеланак лектын возо, – манеш пийже.

Ойгырен-ойгырен, колызо дек миен шуыт. Тудын пий ден пырысше уке улмаш, нуным ашнаш пурта.

Икана колызо пеш кугу ший колым кучен луктеш. Луктеш да кӧргыжым почеш. Пырыс шолышто шергашым муэш.

– Ну, вереште! Айда вашке кудалына, – манеш пийлан.

Кудалыт-кудалыт, оза деке миен пурат. Тудо ялт кошкен пытен. Пырыс ден пийжым ужеш да йывырта. Пырысше ӱстембаке кудал кӱза да шергашым пышта. Эргыч ужеш да «Тиде йомшо шергаш?! Ну, ынде илем!» манеш. Шергашым чия да малаш возеш. «Эр марте мыйын суртем тоштыж гаяк волгалт шинчыже, а король ден ватыже эн йорло лийышт», – манеш.

Тыгак лиеш, вет эргын кидыштыже шергаш.

ШЫМ ТУЛЫК ЎДЫР

Илен улмаш шым тулык ўдыр. Нунын тулышт лийын огыл. Эн кугу акаштым вуверкува деке туллан колтат. Тудо мият, «Кувай, тулетым пу!» манеш.

Вуверкува ўдырлан тулым пуэн колта. Ўдыр тулым налешат, каяш тўнгалеш.

– Кувай, шинчаш мий! – манын каласа.

– Миен ыле, да изи пийда пеш осал, – ойла вуверкува. – Изи пийдан ик йолжым перен тугыза!

Ўдыр мöнгыжö пöртылеш. Кочкаш-йўаш ямдылат, вара кочкыт-йўыт. Изи пийын ик йолжым перен тугат. Тиде жапыште вуверкува, кўнчылам нумалын, мурен-мурен шинчаш толеш:

Презе гай кўнчылам,
Йытыр гай шўдырем,

Вакшкӱ гай нӧлашем.
Кӱ кӱварем куптыр-куптыр,
Шым ӱдырым кочкаш каем.

Вуверкува толын пура, капкам кычыр-ик почеш. Изи пий опталта.

– Уй-уй, – манеш вуверкува, савырна да мӧнгеш куржеш.

Ӱдыр-влак эрдене кынелыт, адак тулышт пытен. Ынде изирак акаштым вуверкува дек туллан колтат. Акашт вуверкува деке миен шуэш.

– Кувай, тулетым пу! – ойла тудо.

Ӱдыр тулым налеш да кая.

– Кувай, шинчаш мий! – манеш кайымыж годым.

Вуверкува изи пийын вес йолжым перен тугаш кӱшта.

Вуверкува кастене адак мурен-мурен шинчаш толеш:

Презе гай кӱнчылам,
Йытыр гай шӱдырем,
Вакшкӱ гай нӧлашем.
Кӱ кӱварем куптыр-куптыр,
Шым ӱдырым кочкаш каем.

Изи пий окшаклен кудал лектеш да опташ тӱналеш. Вуверкува лӱдмыж дене мӧнгеш куржеш.

Варажым ӱдыр-влак изи пийын чыла йолжымат перен тугат. Туге гынат изи пий эре оптен, вуверкувам лӱдыктымыжым чарнен огыл.

Илен-илен, тул адак пытен. Ӱдыр-влак вуверкува деке вес изирак шӱжарыштым туллан колтат. Тудо мият, «Кувай, тулым пу» манеш. Вуверкува тулым пуат, ӱдыр лектеш да кая.

– Кувай, шинчаш мий! – каласа тудо кайымыж годым.

– Миен ыле, да изи пийда пеш осал, – ойла вуверкува. – Изи пийдам йӱлатыза, ломыжшым ведраш пыштыза!

Ӱдыр мӧнгыжӧ мия. Кочкаш-йӱаш ямдылат, кочкыт-йӱыт да вара изи пийым йӱлатат, ломыжшым, ведраш пыштен, пӧртӧнчык луктын шындат. Вуверкува тиде жапыште, кӱнчылам нумалын, мурен-мурен шинчаш толеш:

Презе гай кӱнчылам,
Йытыр гай шӱдырем,
Вакшкӱ гай нӧлашем.
Кӱ кӱварем куптыр-куптыр,
Шым ӱдырым кочкаш каем.

Вуверкува толын пура, капкам кычыр-ик почеш. Пӧртӧнчык кӱзаш тӱнгалеш, ведрасе ломыж шинчашкыже тӱргалт кая. Вуверкува, шинчажым удырен-удырен, мӧнгышкыжӧ куржеш.

Эрдене кынелыт, ӱдыр-влакын адак тулышт пытен. Ынде вуверкува деке эн изи шӱжарыштым колтат. Вуверкува тудлан ведрасе ломыжым мардежеш тӱргыктен колташ кӱшта. Кас лиймек, вуверкува адакат мурен-мурен шинчаш толеш.

– Кувай, шич, шич! – маныт ӱдыр-влак.

Уке, мый конгамбак кӱзен шинчам, – ойла вуверкува. Вуверкува конгамбак кӱзен шинчеш.

– Кувай, мый тыйын воктекет шинчам, – манеш шым ӱдыр гыч эн кугуракше.

– Мыят шинчам! – манеш весе.

– Мыят, мыят! – маныт молышт.

Эн изи шӱжарыштын веле вуверкува деке мийымыже ок шу. Тудо конгамбак огеш кӱзӧ. Куд ӱдыр, конгамбак кӱзен, вуверкува воктек пурен шинчеш.

Изиш лиеш, кроп шокта: вуверкува кугу ӱдырын вуйжым кӱварыш кудалта.

– Моэт камвозо? – йодеш межнеч ӱдыр.

– Нӧлашем камвозо, – манеш вуверкува. Вуверкува адак ӱдырым кочкешат, вуйжым кӱварыш кроп шолен колта.

– Моэт камвозо, кувай? – йодеш адак межнеч ӱдыр.

– Шӱдырем камвозо, – манеш вуверкува.

Тыге вуверкува куд ӱдырым кудынек кочкеш.

Межнеч ӱдыр эрдене кынелеш – акаже-влакын вуйышт веле кият.

– Акамытым кочкынат улмаш, – манеш тудо вуверкувалан.

– Ит кычкыре, тыйымат кочкам! – сырен пелешта вуверкува.

– Кочкат гын, кочкат, пӧртеш олтен кодынем, – манеш ӱдыр.

Ӱдыр пӧртеш олта. Шокшо шӱй ден тулшолым ачаж деч кодшо кемыш оптен шында.

– Кувай, ынде тӱньыкым петырем, – манеш ӱдыр. – Тый, пӧртӧнчык лектын, умшатым карен шогал, мый умшашкет тӧрштем.

Ӱдыр пӧрткоклашке кӱза, тӱньыкым петыра. Вуверкува, пӧртӧнчык лектын, умшажым карен шогалеш. Ӱдыр вуверкуван умшашкыже тулшолым кемжыге чыка. Вуверкуван умшаже когарген кая, тудо куш пурышашымат ок шинче. Тиде жапыште ӱдыр шергем, монарым, вынерым налеш да лектын куржеш.

Ӱдыр кая-кая, тудым вуверкува поктен шуаш тӱналеш. «Чодыра лий!» манын, ӱдыр шергежым кудалтен колта – тунамак чодыра лийын шогалеш. Вуверкува чо-

дыраш миен шуэш – каяш ок лий. Мӧнгышкыжӧ товарлан куржеш. Товарым нумал толеш, мераҥым ваш-лиеш.

– Кувай, тый каналте, товаретым пу, мый руэм! – манеш мераҥ.

Вуверкува товаржым мераҥлан пуа, шке, кож тӱҥеш возын, мален колта. Мераҥ товарым налешат, тышеч-тушеч руалшын коеш да ерыш кудалта, вара шке кудал колта.

Вуверкува помыжалтеш, ончал колта – мераҥат уке, товарат уке. Вара тудо сырымыж дене ер вӱдым иканаште подыл колта, товарым муын луктеш, чодырам руэн пытара. Адакат ӱдырым поктен шуаш тӱҥалеш. «Кӱ курык лий!» – манын, ӱдыр монаржым кудалтен колта. Кугу кӱ курык лийын шинчеш. Вуверкува кӱ курык деке толын шуэш, руал шында – иканаште пӧрт ора гайым сӱмыра. Тиде жапыште рывыж толеш.

– Кувай, тый ноенат, каналте, мый руэм! – манеш рывыж.

Вуверкува рывыжлан товарым пуа, шке малаш возеш. Рывыж товарым налешат, тышеч-тушеч руалшын коеш да ерыш шолен колта.

Вуверкува помыжалтеш, онча – рывыжат уке, товарат уке. Тудо сырымыж дене ер вӱдым иканаште подыл колта, товаржым муын луктеш, курыкым руэн пытара. Вара шке пеш чот куржеш. Куржеш-куржешат, ӱдырым поктен шуаш тӱҥалеш. «Кугу вӱд лий!» манын, ӱдыр вынержым кудалтен колта – тунамак кугу вӱд лийынат шинчеш. Вуверкува толын шуэш, вӱдым йӱын пытара, адакат ӱдырым поктен шуэш. Ӱдыр кугу куэ вуйыш кӱзен шинчеш. Вуверкува куэм руаш тӱҥалеш. Руа-руа, куэ лӱшкалт кая. Ӱдыр муралтен колта:

Ай, акаем, акаем,
Шӱдыретым йӧралте,
Вуверкува мыйым кочкеш!

Тудын кугурак акаже каваште ила улмаш. Вуверкува адак руа, куэ адак чот лӱшкалташ тӱҥалеш. Ӱдыр мура:

Ай, акаем, акаем,
Шӱдыретым йӧралте,
Вуверкува мыйым кочкеш!

– Кынем кӱрам, – манеш акаже.
Вуверкува адак руа, ӱдыр адак мура:

Ай, акаем, акаем...

– Кынем тулем, – манеш акаже.
Вуверкува руа, ӱдыр мура:

Ай, акаем, акаем...

– Мушым шондашам, – манеш акаже.
Вуверкува адак руа, ӱдыр мура:

Ай, акаем, акаем,
Шӱдыретым йӧралте,
Вуверкува мыйым кочкеш!

Акаже шӱдыржым йӧралтен колта, шӱдыржӧ волен огеш шу.

Вуверкува эше виянрак руаш тӱҥалеш, куэ тайнен-тайнен кая. Ӱдыр муралтен колта, акаже шӱдыржым йӧралта, шӱдыржӧ адакат волен огеш шу.

Вуверкува уло вийже дене руа, куэ тайнаш тӱҥалеш. Ӱдыр адак муралта. Акаже шӱдыржым йӧралтен колта, шӱдыржӧ волен шуэш, ӱдыр тудым руалтен куча – кӱш

кӱзен кая. Куэ йӧрлеш, вуверкува сырымыж дене куэ парчам пуреш.

Ӱдыр акаж дек миен пура.

– Курскат нелын ынже колто, порсын мундыра лийын воч! – манеш акаже.

Ӱдыр порсын мундыра лийын возеш.

Курскаже толын пура.

– А-а, айдеме ӱпш уло! – манеш тудо.

– Корак, шогертен шудымо верыште айдеме лийын кертеш мо? – манеш акаже.

– Айдеме ӱпш уло! – манеш курскаже.

– Уло гын, мом ыштет? – йодеш акаже.

– Нелам! – манеш курскаже.

– Шӱжарем толын гын, мом ыштет? – манеш акаже.

– Ом нел, сийлен ашнем! – манеш тудо.

Порсын мундыра пӧрдын кая – ӱдыр лийын шогалеш. Тылеч вара межнеч ӱдыр акаж дене илаш тӱҥалеш, таче мартенат, очыни, илат.

Йомак умбак, мый тембак.

ВУЙЛЫМАШ

Мӱкш орол
3
Маска, ен, рывыж
6
Ныллe ик шоя
10
Моско бурмистр
14
Тумна ден рывыж
16
Ош вӱльӧ
19
Кугыватын ӱдыржӧ
26
Рывыж ден киса
33
Шергаш
36
Шым тулык ӱдыр
45

НЫЛЛЕ ИК ШОЯ

6+

Йомак-влак

Четкарёв К.А. поген

2-шо изданий

СОРОК ОДНА НЕБЫЛИЦА

Сказки

Составитель *Четкарёв К.А.*

2-е издание

На марийском языке

Ответственный за выпуск *Ю. И. Соловьев*

Редактор *Н. В. Лихачева*
Компьютерная вёрстка *С. Г. Куклиной*
Художественное оформление *И. А. Шехурдиной*

Подписано к печати 10.08.2018. Формат 70x100/16.
Бумага офсетная. Гарнитура «Times». Печать офсетная.
Печ. л. 3,375. Тираж 500 экз. Заказ . Изд. 30.

ГУКП РМЭ «ИД «Марийское книжное издательство».
424006, РМЭ, г. Йошкар-Ола, ул. Панфилова, 39.

http://www.maribook.ru
E-mail: maribook@bk.ru

Отпечатано в АО «ИПК «Чувашия».
428019, Чувашская Республика,
г. Чебоксары, пр. И. Яковлева, 13.